

Aquest document conté la versió postprint i la traducció al castellà del següent article:

Este documento contiene la versión postprint y la traducción en castellano del siguiente artículo :

[Ir a la traducción en castellano](#)

Text original en català:

Cita suggerida:

Margaix-Arnal, Dídac. "L'OPAC Social i la participació dels usuaris als catàlegs bibliogràfics". <i>Ítem</i> , 2009, núm. 50, p. 17-30.

L'OPAC Social i la participació dels usuaris als catàlegs bibliogràfics

Dídac Margaix-Arnal

[DosPuntoCero](#)

dmargaix@yahoo.es

Resum:

Aquest article fa una revisió de l'OPAC i els canvis que l'estan afectant actualment com a conseqüència de la evolució que ha tingut la pròpia web amb un especial èmfasi en la participació de l'usuari. Començant per una revisió de que és l'OPAC s'analitzen els canvis actuals, i la bibliografia més destacada al respecte. S'avalua la possibilitat de permetre la participació de l'usuari, les formes d'aquesta participació i les tecnologies que la fan possible. Es fa un repàs dels principals programaris que permeten construir un OPAC Social. Després de descriure també les limitacions a aquesta participació es descriuen els principals projectes desenvolupats a l'Estat espanyol en diferents tipus de biblioteques.

1. Introducció

En els últims anys les pàgines web han tingut importants canvis. La experiència dels usuaris vers els continguts digitals és avui força diferent a la de fa només cinc anys. Els usuaris tenen unes habilitats i unes expectatives quan s'enfronten a un sistema de recuperació i accés a la informació també molt diferents. A més la tecnologia per fer pàgines web també han tingut importants canvis els continguts de les biblioteques i els seus serveis.

D'entre tots aquest canvis què han envoltat la Web als darrers anys destaca especialment la participació de l'usuari, un dels elements clau d'allò que es sol dir Web 2.0. L'aparició d'aquesta nova versió de la Web és una tendència clau als Sistemes Integrats de Gestió Bibliotecària (SIGB), tal i com ho indiquen els Informes Horizon des de l'any 2007¹.

Aquest article pretén fer un repàs de les principals tendències actuals que estan modificant els OPAC fent una especial incidència en la influència dels usuaris: formes de participació, tecnologies, exemples, etc.

2. Canvis als OPAC

Les sigles OPAC corresponen a "On-line Public Access Catalog" i tal volta sigui recomanable recordar-ho per a ser conscients de com ha evolucionat tot això als darrers anys. Hem vist com ha canviat l'accés en línia als continguts, com ha canviat el públic de les biblioteques i també han canviat els serveis que les biblioteques ofereixen als seus usuaris. La qüestió a plantejar-se és en quina mesura els catàlegs han reflectit aquests canvis.

La quantitat i els formats de la informació que la biblioteca posa l'abast dels usuaris i el seu ecosistema d'informació han viscut importants canvis. La contractació de grans paquets de recursos electrònics per part de les universitats de tot el món i la disponibilitat gratuïta d'informació de qualitat han modificat la forma de cercar i accedir a la informació. La cerca a nivell d'article es una demanda cada volta més forta.

Els usuaris actuals tenen una major experiència en l'ús d'Internet i en eines web. Com a conseqüència desenvolupen habilitats i expectatives quan s'adrecen a la Web per recuperar informació, expectatives que els catàlegs tradicionals no sempre poden

¹ New Media Consortium; Educase, *The Horizon Reports: 2007 Edition* [en línia]. (2007). <http://www.nmc.org/pdf/2007_Horizon_Report.pdf> [Consulta: 26/02/2009]

cobrir. L'informe sobre la "Generació Google" elaborat pel JISC² demostra que uns processos en la cerca de la informació queden constants, però que els usuaris més joves tenen na actitud més activa respecte a la informació.

Per últim les biblioteques avui ofereixen eines que fa uns anys simplement no existien: els metacercadors, les servidors d'OpenURL, els repositoris institucionals, la generalització dels serveis de préstec consorciats, etc. han canviat el paper dels catàlegs dintre i fora de la biblioteca. Caldrà plantejar-ne el seu futur en el sentit més ampli i com encaixa amb la resta d'eines de descobriment de recursos disponibles.

Molts autors ja s'han plantejat aquestes qüestions. Tal volta els més rellevants siguin Marshall Breeding³, que fa un bon repàs a les principals qüestions i canvis que estan presents als nous OPAC i les eines disponibles més importants. Karen G. Schneider va publicar al bloc ALA TechSource una sèrie d'articles titulats "Why the OPAC Sucks"⁴ on comenta totes les mancances que troba als OPAC. Altres autors⁵ han reconegut la importància d'aquestes aportacions al disseny dels seus nous OPAC.

Tradicionalment l'OPAC és un mòdul del SIGB i està vinculat a altres processos interns de la biblioteca. Mentre que el SIGB continua tenint un paper fonamental en el control de la col·lecció (en adquisició, catalogació i préstec) un catàleg basat en el aquest contingut ofereix una cerca limitada a tot allò que la biblioteca ha adquirit o pot oferir, redireccionant a l'usuari cap a altres recursos per tal de fer altres tipus de cerca. Alguns catàlegs han començat a incloure entre els seus registres articles de revistes, tot i perdent una part de la normalització (per exemple dels autors), oferint així una cerca més global⁶.

² University College of London, *Information Behaviour of the researcher of the future*. [en línia] (Londres: JISC, 2008).

<http://www.jisc.ac.uk/media/documents/programmes/reppres/gg_final_keynote_11012008.pdf>
[Consulta: 26/02/2009]

³ Marshall Breeding, "Next-Generation Library Catalogs", *Library Technology Reports*, ALA, vol. 43, núm. 4 (2007), 5-42.

⁴ Aquests articles van ser publicats al 2006 i es poden trobar a les següents adreces [consulta: 26/02/2009]:

<<http://www.techsource.ala.org/blog/2006/03/how-opacs-suck-part-1-relevance-rank-or-the-lack-of-it.html>>

<<http://www.techsource.ala.org/blog/2006/04/how-opacs-suck-part-2-the-checklist-of-shame.html>>

<<http://www.techsource.ala.org/blog/2006/05/how-opacs-suck-part-3-the-big-picture.html>>

⁵ Elizabeth Sadler, "Project Blacklight: A Next Generation Library Catalog at a First Generation University", *Library Hi Tech*, Emerald, vol. 27, núm. 1, (2009), 57-67.

⁶ Lluís Anglada, "Articles (de revistes) als catàlegs (de llibres)", *Bdig (biblioteques digitals i cooperació)* [en línia] (2008) < <http://bdig.blogspot.com/2008/04/articles-de-revistes-als-catlegs-de.html> > [Consulta: 26/02/2009]

3. Tendències actuals als OPAC

Als últims anys nombroses biblioteques i proveïdors de software han desenvolupat OPAC amb interfícies imaginatives, actualitzades i impactants on s'ha millorat clarament la experiència de l'usuari incorporant els plantejaments de la usabilitat i l'arquitectura de la informació. Les tendències més importants als OPAC actualment són:

- a) La separació de l'OPAC del SIGB. La experiència de cerca de l'usuari no es pot veure limitada a la col·lecció gestionada pel SIGB de la biblioteca, principalment llibres en paper i altres documents en suport físic. A més els mòduls OPAC d'aquests sistemes solen oferir funcionalitats molt limitades per al moment actual. Per aquest motiu, s'han desenvolupat eines que constitueixen una capa la qual va per sobre de l'OPAC tradicional. És a dir: la informació es genera al SIGB i un altre programa la captura, genera nous índex per a la recuperació, permet una interfície més amigable, etc. Alhora algun d'aquests programaris permet fer una cerca simultània en altres recursos com per exemple el repositori institucional. El principal avantatge de fer les cerques en una eina separada és la millora de l'experiència de cerca i presenta dos inconvenients: la necessitat d'actualitzar els índex periòdicament (normalment cada nit) i que de vegades no poden accedir a la informació d'exemplar i circulació, per tant a voltes cal anar a l'OPAC original per tal de comprovar la disponibilitat dels exemplars i realitzar algunes tasques de circulació. Els productes més destacats que hi ha actualment al mercat són AquaBrowser, Encore i Primo.
- b) La utilització del software lliure. Algunes biblioteques han desenvolupat per iniciativa pròpia o han adoptat solucions en software lliure. Aquest programari en codi obert pot tractar-se: bé de sistemes integrats de gestió bibliotecària (com ara el Koha), bé interfícies específiques per a OPAC (com ara VuFind o Fack-Back), o bé de gestors de contingut de propòsit general (per exemple Drupal) per tal de millorar els continguts dels OPAC.
- c) La participació de l'usuari en el contingut de l'OPAC. És precisament aquesta tendència la més desenvolupada al llarg de l'article.

4. Els usuaris i les col·leccions bibliogràfiques

Des de sempre, les col·leccions bibliogràfiques s'han vist influïdes pels usuaris. Estrany seria la biblioteca que no oferís als usuaris la possibilitat de suggerir la compra d'algun llibre. Quan un llibre té una excessiva llista d'espera és habitual l'adquisició de més exemplars per satisfer les necessitats dels usuaris. A l'hora de fer l'esporgada dels materials seria una temeritat fer-ho sense consultar les dades de circulació.

Quan els bibliotecaris prenen aquestes decisions ho fan conscients de que l'usuari té raó. Independentment de la qualitat dels materials, els llibres que tenen més circulació són aquells que, per un motiu o altre, interessin a la comunitat. La proposta des de l'OPAC Social és aprofundir en la participació i que aquesta informació no quedi darrere del taulell i estigui a l'abast dels usuaris que l'han generat.

5. L'OPAC Social

5.1. La Web 2.0 i els OPAC

Des de la Web 2.0 s'està treballant sobre el paper que pot jugar l'usuari en la creació dels continguts. Dintre el concepte de Web 2.0 descrit per O'Reilly⁷ hi ha elements tecnològics (reutilització d'informació, interfícies més interactives,...) i altres que es podrien denominar actitudinals, doncs fan referència a formes de fer i no tant a tecnologies a aplicar. Entre aquestes actituds està la possibilitat de compartir dades, la confiança en l'usuari i l'aprofitament de la intel·ligència col·lectiva entre d'altres. Aquestes actituds s'han de veure reflectides als OPAC.

5.2. Concepte d'OPAC Social

L'OPAC social és aquell que, a més de tota la informació de tipus tècnic requerida, permet la participació de l'usuari. Aquesta participació pot ser molt variada, però ha de dur a un d'aquests objectius:

- D'una banda el filtratge social, és a dir, la xarxa social definida per cada usuari constitueix la seva font de recomanació. Els seus contactes tenen valor per a les seues decisions de lectura o informació. L'objectiu és incloure en l'OPAC aquests processos que ja es donen en altres llocs de la Xarxa i fora d'ella.

⁷ Tim O'Reilly, *What Is Web 2.0: Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software* [en línia], (2005). <<http://www.oreillynet.com/pub/a/oreilly/tim/news/2005/09/30/what-is-web-20.html>> [Consulta: 26/02/2009]

- El segon objectiu és l'aprofitament de la intel·ligència col·lectiva, definida com "l'ús efectiu de la informació introduïda per altres en la millora de la pròpia aplicació"⁸, es a dir, reutilitzar la informació introduïda pels usuaris.

El concepte d'intel·ligència col·lectiva va ser popularitzat pel llibre "The Wisdom of Crowds"⁹ (La Saviesa de les Multituds) on el seu autor afirma que perquè es produïska una informació de valor s'han de donar certes circumstàncies: diversitat d'opinió, independència de les opinions, descentralització del coneixement i agregació del coneixement, mecanisme pel qual les opinions individuals es transforma en una decisió col·lectiva. Recentment Pisani¹⁰ ha formulat el concepte "alquímia de les multituds", reconeixent que no sempre pot derivar en un resultat de qualitat.

5.3. Estudis previs

El concepte d'OPAC Social ha estat estudiat per diversos autors. En el nostre àmbit més proper David Maniega¹¹ fa especial referència a permetre una participació de l'usuari al catàleg i aprofitar-ne els coneixements aportats per l'estudi de la usabilitat. Macías i Pérez¹² incideixen en el fet de compatibilitzar els sistemes d'etiquetatge socials i els llenguatges controlats, a més del canvi d'actitud que necessiten els professionals de les biblioteques poder fer front a la nova situació. Altres treballs¹³ se centren en la relació de l'OPAC Social i els usuaris a les biblioteques universitàries.

En l'àmbit europeu Marchitelli i Piazzini¹⁴ han estudiat la seva aplicació i possibilitats a Itàlia. Defensen la seua aplicació i utilitat a un món on, segons les dades d'un estudi de l'OCLC¹⁵, els usuaris es recomanen recursos entre ells. També denuncien la manca de plantejaments teòrics, una qüestió comú a tota la Web 2.0, segons els autors. Flimm¹⁶ relata al seu treball la creació d'un catàleg col·lectiu amb el software lliure OpenBiblio i promou tant la participació de l'usuari com la reutilització de la informació.

⁸ Satman Alag, *Collective Intelligence in Action* (Greenwich: Manning, 2009).

⁹ James Surowieck, *The Wisdom of Crowds* (New York: Doubleday, 2004).

¹⁰ Francis Pisani; Dominique Piotet, *La alquímia de las multitudes* (Barcelona, Paidós, 2008).

¹¹ David Maniega, "Opac 2.0: el futuro dentro de una realidad tangible", *Anuario ThinkEPI*, (2008), p 41-45.

¹² Julio Macías; Pablo Pérez, "No es oro todo lo que reluce: una aproximación al nuevo concepto de catálogo social", *Mi Biblioteca*, Fundación Alonso Quijano, núm. 13 (primavera 2008), p. 88-98.

¹³ Dídac Margaix, "El OPAC Social, el catálogo en la Biblioteca 2.0. Aplicación y posibilidades en las bibliotecas universitarias", *10as Jornadas Españolas de Documentación* (Madrid: Fesabid, 2007), p. 199-205.

¹⁴ Andrea Marchitelli; Tessa Piazzini, "OPAC, SOPAC E Social networking: cataloghi di biblioteca 2.0?", *Biblioteche Oggi*, vol. 26, n. 2, (2008), p. 82-92.

¹⁵ OCLC, *Perception of libraries and information resources*[en línia]. Dublin, Online Computer Library Center, 2005. <http://www.oclc.org/reports/pdfs/Percept_all.pdf> [Consulta: 26/02/2009].

¹⁶ Oliver Flimm, "Die Open-Source-Software OpenBib an der USB Köln - Überblick und Entwicklungen in Richtung OPAC 2.0.", *Bibliothek: Forschung und Praxis*, vol. 31, núm. 2, (2007), p. 185-192.

Chalton i els seus col·laboradors¹⁷ van estudiar la valoració d'algunes funcionalitats 2.0 als OPAC per a una població d'investigadors biomèdics i varen concloure que la possibilitat d'anotar comentaris i posar etiquetes eren les més valorades. En canvi, la possibilitat de puntuar els registres, també coneguda com a rating, és considerada poc rellevant.

En l'àmbit nord-americà són imprescindibles els treballs de Bisson amb Scriblio¹⁸; els de John Blyberg, referents al SOPAC¹⁹ i el de Tim Spalding²⁰, creador de LibraryThing. Tots tres han desenvolupat eines on l'usuari pot participar en la construcció del servei intercanviant coneixement i opinions. El treball teòric més destacat és de Michael Casey²¹ que afirma que quants més usuaris facin servir eines com Google i llocs web de comerç electrònic, més usuaris percebran l'OPAC com un lloc "antiquat"; per exemple un usuari habitual de Google troba a faltar al catàleg un comprovant d'ortografia. Al seu treball Casey recull una sèrie de funcionalitats desitjables a un OPAC 2.0.

6. Com pot participar l'usuari?

Les formes de participació de l'usuari a un OPAC Social són semblants a les que ofereix qualsevol altre lloc 2.0. Les principals formes de participació són:

6.1. La informació derivada de l'ús del sistema

Si entrem a la web de molts diaris digitals podem veure com en un requadre s'indiquen les notícies més vistes pels usuaris o més enviades per correu. Si fem una cerca en YouTube podem veure com sembla que el nombre de reproduccions d'un vídeo és un criteri d'ordenació dels resultats i al visualitzar-ne qualsevol d'ells podem conèixer el nombre de reproduccions que ha tingut (entre altres dades). Aquesta forma d'organitzar la informació ens acostava al concepte de "popularitat" i veiem com és un criteri per l'ordenació dels resultats. En tots dos casos la informació es mostra

¹⁷ Patrice X. Chalton; Emmanuel di Pretoro; Laurence Kohn, "OPAC 2.0: Opportunities, development and analysis", *11th European Conference of Medical and Health Libraries* [en línia], (2008). <<http://eprints.rclis.org/14372/>> [Consulta: 26/02/2009]

¹⁸ El treball més recent és: Casey Bisson, "Scriblio 2.7 Released", *MaisonBisson.com* [en línia], (25 de febrer de 2009), <<http://maisonbisson.com/blog/post/13484/scriblio-27-released/>> [Consulta: 26/02/2009].

¹⁹ Diferents aportacions de l'autor es poden trobar al seu bloc <<http://www.blyberg.net/>> i la web del projecte <<http://thesocialopac.net/>> [Consulta: 26/02/2009].

²⁰ Es pot consultar una entrevista a: Melissa Rethlefsen, "Chief Thingamabrarian: LJ talks to mastermind of the LibraryThing web site, bookhound Tim Spalding", *Library Journal*, Reed Business International, vol. 132, núm. 1, (2007), p. 40-42.

²¹ Michael Casey, "Looking Toward Catalog 2.0", *Library 2.0 and Beyond* (Westport: Libraries Unlimited, 2007).

agregada. No es pot saber qui ha accedit a eixa informació, però si el nombre total d'usuaris que hi han accedit.

Aquesta popularitat aplicada als catàlegs bibliogràfics podria estar representada per dades com el nombre d'exemplars o, molt especialment, el nombre de préstecs del document. En aquest sentit la biblioteca de la Universitat de Huddersfield²² permet des del seu catàleg accedir a les estadístiques de circulació del document, tot i que, de moment, aquestes dades no es tenen en compte a l'hora de l'ordenació dels resultats d'una cerca.

6.2. La valoració dels documents

Molts llocs web permeten als usuaris atribuir una puntuació als diferents objectes digitals, habitualment amb uns estels i els usuaris indiquen una valoració de l'1 al 5. Aquestes valoracions són del tot subjectives, però poden donar una idea de l'opinió dels usuaris respecte a eixe objecte digital. Alguns serveis forcen un comentari junt a la valoració, però altres no, fent la puntuació molt més senzilla.

Per a que la informació aportada per aquest sistema tan senzill sigui més significativa, moltes voltes es presenta tant la mitjana de les puntuacions com el nombre d'usuaris que ha fet valoracions. Sistemes de gestió bibliotecària com Millennium ja han incorporat aquesta funcionalitat, com es pot veure al catàleg de la biblioteca de la Universtat de Cadis²³.

6.3. Les etiquetes

En la Web 2.0 s'entén per etiquetes a la utilització per part dels usuaris d'un llenguatge no controlat format per paraules clau, les quals descriuen i organitzen la informació. La utilització d'aquestes etiquetes permet construir folksonomies, classificacions fetes a partir d'aquestes etiquetes, sense estructures jeràrquiques, però amb relacions semàntiques derivades de l'activitat dels usuaris.

L'aplicació de les etiquetes ha estat estudiada des de l'àmbit bibliotecari per part de Mathes²⁴, qui realitza un estudi sobre la seua utilització a dos llocs web: Delicious.com i Flickr. Destaca les limitacions i avantatges. Les limitacions són les pròpies del llenguatge no controlat: ambigüitat, sinònims, diferències tipogràfiques, etc. Entre els

²² <http://webcat.hud.ac.uk/>

²³ <http://biblioteca.uca.es/catalogo.asp>

²⁴ Adam Mathes, *Folksonomies - Cooperative Classification and Communication Through Shared Metadata* [en línia], (2004), <<http://www.adammathes.com/academic/computer-mediated-communication/folksonomies.html>> [Consulta: 26/02/2009]

seus avantatges l'autor destaca la capacitat de les folcsonomies per enllaçar documents relacionats i que reflecteixen el vocabulari real dels usuaris, la qual cosa redueix el seu esforç cognitiu per accedir a la descripció del contingut.

El fet de permetre als usuaris la utilització d'etiquetes no impedeix el manteniment d'un vocabulari controlat en forma de descriptors o encapçalaments de matèria, els quals asseguren una descripció professional. La relació en la recuperació de la informació entre ambdues formes de descripció del contingut han estat estudiades per Tom Steele²⁵ que fa una anàlisi estadística al catàleg de la seua biblioteca. Com a exemple de la utilització d'etiquetes es pot citar el catàleg de la Ann Arbor Distric Library²⁶.

6.4. Comentaris i ressenyes

Aquests corresponen al nivell de participació més avançada, requereix un esforç major per part de l'usuari i són les aportacions amb més valor. Tots dos són continguts de tipus textual on els usuaris comenten o donen la seua opinió sobre el text o fan un resum del seu contingut. És convenient deixar que l'usuari gestioni aquests comentaris i que pugui decidir si el comentari és públic o privat. Els comentaris, amb certes normes públiques i concretes, poden ser moderats abans o després de la seua publicació. Són molts els catàlegs amb aquesta possibilitat per als usuaris. El catàleg més important que permet la realització de comentaris és WorldCat²⁷.

6.5. Recomanacions

Un element que es troba a faltar als catàlegs, des de que fou implementat per Amazon als anys 90, és un sistema de recomanacions de llibres basat en el registre històric de préstecs del document o altre sistema. Tot i que ja comença a vore algun sistema semblant als catàlegs bibliogràfics, com el de LibraryThing, considerat el més avançat per basar-se no en l'experiència de compra, més bé en l'experiència de lectura de l'usuari. Cal recordar que per parlar d'un sistema de recomanació social, aquest ha de basar-se en l'activitat de l'usuari i no exclusivament en les metadades del document: el sistema ens recomana un altre llibre que ha llegit un usuari, no necessàriament un altre del mateix autor.

²⁵ Tom Steele, "The New Cooperative Cataloging", *Library Hi Tech*, Emerald, vol. 27, núm. 1, (2009), p. 68-77.

²⁶ <http://www.aadl.org/catalog>

²⁷ <http://www.worldcat.org/>

6.6. Funcionalitats socials

Quan es parla de funcionalitats socials es fa referència a la possibilitat d'establir vincles entre els usuaris del sistema permetent-los establir una llista d'amics o contactes i gestionar la seua privacitat en eixe context. Molts SIGB generen un perfil d'usuari, però ben pocs permet establir relacions entre ells. Establint aquestes relacions els usuaris podrien enviar-se missatges, recomanar-se documents mútuament, accedir als llibres favorits dels seus amics, etc.

Alguns catàlegs ja han establert aquestes funcionalitats, bé sigui dintre pel propi OPAC o integrant-lo en altres xarxes socials. El cas més destacable és el de World Cat, el catàleg col·lectiu de l'OCLC. A banda de les múltiples funcionalitats 2.0 desenvolupades al seu catàleg, han creat una aplicació la qual integra el catàleg al Facebook i permet, a més de buscar, veure les llistes de llibres construïdes per la resta de contactes del Facebook²⁸.

Dintre de Facebook es poden trobar altres aplicacions (no vinculades a cap catàleg bibliogràfic) per tal de recomanar llibres i altres documents. Una de les aplicacions d'aquest estil més popular és WeRead amb més de 500.000 usuaris actius mensuals²⁹. Un alumne de la universitat em va comentar que quan volia llegir un llibre visitava el perfil al Facebook d'una amiga seua i triava un dels llibres que ella recomana, perquè "sap que l'hi agradarà". Aquest tipus de relacions i recomanacions són les que hem d'aconseguir als nostres catàlegs.

6.7. Altres formes participació

Les formes en les qual l'usuari pot participar són diverses i cada volta n'anirem veient de noves. Per exemple, l'usuari pot marcar un llibre com a favorit i decidir si vol (o no) fer pública aquesta llista, o fer-la pública sols per a aquells usuaris marcats com a amics. Altra forma de participació important la trobem a l'Hennepin County Library, on es permet als usuaris construir llistes de llibres a partir del catàleg³⁰. ¿Per què no permetre als usuaris fer una llista amb els llibres més destacats d'autoajuda? ; ¿o de les guies turístiques més interessants de Barcelona? ; ¿o dels seus llibres favorits de Mies Van der Rohe? La resta d'usuaris decidirà si això els interessa o no.

Totes les formes de participació han d'anar adreçades cap a un doble objectiu. D'una banda la personalització del servei. L'usuari ha de poder filtrar pels seus propis criteris

²⁸ <http://www.facebook.com/apps/application.php?id=7644880307> [Consulta: 26/02/2009]

²⁹ <http://www.facebook.com/apps/application.php?id=2406120893> [Consulta: 26/02/2009]

³⁰ <http://www.hclib.org/pub/bookspace/Contributed.cfm> [Consulta: 26/02/2009]

i això implica bones pàgines de perfil amb la informació més rellevant per a cadascun dels usuaris, l'activitat dels seus contactes, etc. L'altre objectiu és re-utilitzar de forma agregada la informació generada pels usuaris per tal que els altres usuaris puguin prendre decisions en base a aquesta informació: préstecs, favorits, recomanacions, llistes, etiquetes, etc.

7. Eines per construir OPAC Socials i alguns exemples

Una volta decidida la participació de l'usuari és precís fer servir un software que permeti dur-la a terme. En aquest moment existeixen alguns productes ja desenvolupats i projectes que poden ser d'utilitat a l'hora d'implantar aquestes funcionalitats. A continuació es presenten alguns dels exemples més desenvolupats o que han tingut un impacte major a la literatura professional; en cap cas es tracta d'una llista exhaustiva.

7.1. Millores en els OPAC propis dels SIGB

Alguns sistemes comercials de gestió bibliotecària ja han reaccionat i ofereixen als seus clients possibilitats de participació dels usuaris, bé amb el paquet bàsic, bé amb alguna eina complementària. Com a exemples es poden citar Millennium, que permet la inserció de comentaris i puntuacions, com ja s'ha mencionat abans amb l'exemple de la Universidad de Cádiz³¹ i Horizon amb l'exemple de la Universitat de Huddersfield³², on a més es poden consultar les dades de circulació de l'exemplar, veure els llibres que han estat prestats per usuaris els quals han prestat eixe llibre, etc.

7.2. Millores a l'OPAC amb software extern

La complexitat per modificar algun dels OPAC oferts per defecte amb els sistemes de gestió va dur a alguns responsables cap al desenvolupament de nous programaris, els quals no substitueixen l'OPAC, però sí que s'intercomunique amb ell. D'aquesta forma una aplicació guarda i gestiona les metadades i l'altra la informació de tipus social.

L'Hennepin County Library ja esmentada anteriorment va ser de les primeres en oferir alguna d'aquestes millores. En una web força interessant presenten tot un àrea anomenada Bookspace la qual té com a objectiu la promoció de la lectura i els fons bibliogràfics. El catàleg es constitueix amb un eix vertebrador i es relaciona amb

³¹ <http://biblioteca.uca.es/catalogo.asp>

³² <http://webcat.hud.ac.uk/>

entrades de blocs, comentaris dels usuaris, llistes de recomanacions elaborades pels usuaris, etc.

Però els treballs més destacats són els de John Blyberg amb el SOPAC on utilitza el programari lliure Drupal per tal d'enriquir el catàleg de Millennium. Les funcionalitats implantades són les de fer comentaris, assignar etiquetes i fer puntuacions sobre els documents. Drupal i Millennium s'interrelacionen per tal de mostrar tota la informació de forma conjunta. Blyberg ha desenvolupat dues versions. El SOPAC1 es pot veure en funcionament a Ann Arbor District Library³³ i el SOPAC2 ha estat implementat a la Darien Library³⁴.

7.3. Eines comercials de descobriment de recursos

Aquest terme fa referència a un conjunt de productes de software els quals permeten construir una nova interfície de cerca externa al SIGB però vinculada amb ell. Es sol dir que es “configuren en una capa superior”. El procediment més habitual és que mitjançant l'exportació dels registres bibliogràfics l'eina per al descobriment de recursos pot construir nous índex i nous algorismes de rellevància.

La seua aportació principal no és la participació de l'usuari, que hi pot participar, sinó que han suposat una revolució en el concepte de cerca i en el disseny d'interfícies molt més amigables, enriquides i actuals. Les dues eines més importants d'aquest grup són Encore, de l'empresa Innovative i Primo de l'empresa Ex Libris. Tots dos són productes interessants i, en principi, compatibles amb qualsevol SIGB. Hi ha alguns exemples d'ambdues aplicacions. Per citar-ne un exemple de cada: la Biblioteca Pública de Scottsdale (Arizona) amb Encore³⁵ i la Biblioteca de la Universitat d' East Anglia (Regne Unit) amb Primo³⁶.

7.4. Programari lliure de descobriment de recursos

De la mateixa forma que els programes comercials, el programari lliure per al descobriment de recursos permet construir una interfície de cerca nova, separada del sistema de gestió de la biblioteca. En aquest grup destaquen tres eines les quals tenen algunes instal·lacions en marxa prou interessants: VuFind³⁷, OpenBib³⁸ i Scriblio³⁹.

³³ <http://www.aadl.org/catalog>

³⁴ <http://www.darienlibrary.org/catalog>

³⁵ <http://encore.scottsdaleaz.gov>

³⁶ <http://broadsearch.uea.ac.uk>

³⁷ <http://www.vufind.org/>

³⁸ <http://www.openbib.org/>

³⁹ <http://about.scriblio.net/>

VuFind permet construir una interfície web per cercar al catàleg i ha estat desenvolupada per la Universitat de Vilanova (EUA). Actualment funciona amb Voyager, però està prevista l'ampliació a més programaris. Permet marcar documents com a favorits, assignar etiquetes i fer comentaris. A més VuFind pot mostrar al registre la informació que altres usuaris han generat a Amazon. Un dels centres que ha implementat aquest programari és la Western Michigan University⁴⁰.

OpenBib és un programari lliure desenvolupat a Alemanya. Permet unes funcionalitats socials molt simples però destaca la seua integració en altres eines (per exemple la Viquipèdia, un gestor bibliogràfic, etc.) i la generalització dels canals RSS. La instal·lació més interessant és la del Catàleg Col·lectiu de les Universitats de Colònia⁴¹.

Scriblio és la segona versió del WP OPAC desenvolupat per Casey Bisson. Utilitzant el programari lliure WordPress han construït un OPAC: La peculiaritat és que WordPress es fa servir principalment per a publicar blocs. La utilització d'aquest programari dona al catàleg una imatge molt més dinàmica, familiar per als nous usuaris, més participativa, amb una imatge visual molt impactant i amb moltes possibilitats de reutilitzar els continguts. L'única via de participació per a l'usuari són els comentaris, publicats de la mateixa forma que a un bloc. La instal·lació més coneguda és la de la Lamson Library a la Plymouth State University⁴².

7.5. Eines socials de catalogació

Fora de l'entorn bibliotecari hi ha uns llocs web els quals ha de ser mencionats. Es tracta de les webs que tenen l'objectiu de permetre als usuaris compartir les seues lectures. Tot i la manca d'acord en el nom més adient per a aquest serveis en aquest treball seran referits com "eines socials de catalogació". Aquests serveis permeten als usuaris construir un catàleg de la seua biblioteca personal. Partint de les lectures compartides es poden generar grups d'interès, afinitats entre llibres, etc. Els usuaris poden afegir ressenyes, etiquetes i tot un seguit d'informació personalitzada. De totes les webs d'aquest tipus, destaca LibraryThing⁴³ (LT). Hi ha molts aspectes de LT per comentar: la visualització de la informació, l'organització dels registres per obra (agrupant totes les edicions en tots els idiomes), la cerca simultània a diversos catàlegs mitjançant el Z39.50,... però el més destacable per l'objectiu d'aquest treball

⁴⁰ <https://vufind.library.wmich.edu/>

⁴¹ <http://kug.ub.uni-koeln.de/>

⁴² <http://library.plymouth.edu/>

⁴³ <http://cat.librarything.com>

és el nivell de participació de l'usuari: pràcticament és total. Qualsevol usuari de LT pot incloure nous registres, noves cobertes del llibre per tal que sigui exactament com la seua, afegir ressenyes, puntuacions, etiquetes, participar en la normalització d'autors i títols, col·laborar en la traducció i un llarg etcètera. El sistema, partint de les lectures comunes i les valoracions, genera una sèrie de recomanacions i "antirecomanacions" per a cada lectura. L'impacte de LT a les biblioteques actuals és comparable al d'Amazon als anys 90. Algunes biblioteques amb una col·lecció reduïda han optat per fer de LT el seu OPAC.

Tant és l'èxit de LT que l'empresa ofereix LibraryThing for Libraries⁴⁴, un servei mitjançant el qual les biblioteques poden incloure al seu OPAC les etiquetes assignades pels usuaris de LT, les recomanacions generades pel sistema i altres edicions de la mateixa obra⁴⁵. D'aquesta manera les biblioteques poden obtindre els beneficis de la intel·ligència col·lectiva abans de la participació dels seus usuaris. Són varies les biblioteques públiques i universitàries⁴⁶ que han contractat aquest servei.

8. Limitacions de la participació dels usuaris

La qüestió més sensible de l'OPAC Social és la protecció de les dades dels usuaris. No sols pels plantejaments legals, també per la pròpia deontologia professional s'ha de tindre especial cura amb aquests aspectes. Participar, personalitzar i compartir han de ser processos independents i els usuaris han de decidir com volen fer-ho i hem d'assegurar que aquells que ho facin siguin conscients de la informació que fan pública i per a qui la fan pública.

El fenomen és massa recent com per a poder establir punts febles i forts, però hi ha certs aspectes senzills de detectar. En primer lloc sembla que hi ha certes diferències importants per grups d'edat a l'hora de participar en llocs web i els nivells de participació no són ni molt menys generalitzats⁴⁷. L'accés a Internet i la familiaritat amb la utilització de la Web tampoc és homogènia en tota la població ni en tot el territori. Açò implicaria, per exemple a una biblioteca pública amb un ampli espectre d'usuaris de diferents edats, nivells culturals, socioeconòmics, formació tecnològica, etc., que existeixi una asimetria entre les opinions globals dels usuaris i les opinions d'aquells

⁴⁴ <http://www.librarything.com/forlibraries>

⁴⁵ Jezmyne Westcott; Alexandra Chappell; Candace Lebel, "LibraryThing for Libraries at Claremont", *Library Hi Tech*, Emerald, vol. 27, núm. 1, (2009).

⁴⁶ Com a exemples: <http://cat.danburylibrary.org/> i <http://blais.claremont.edu/>

⁴⁷ http://www.businessweek.com/magazine/content/07_24/b4038405.htm

que hi participen al catàleg. Per aquest motiu la informació obtinguda també s'haurà de contextualitzar i no entendre-la com un resultat definitiu i global dels nostres usuaris.

Tampoc tenim suficient informació com per a saber en quin grau afecta aquesta informació generada per altres usuaris a la decisió de llegir un llibre ni si afecta igual a tots els grups d'edat.

Els catàlegs sols obtindran un bon nivell de participació si són un eina útil per a l'usuari i la informació introduïda té un benefici directe per a ell.

9. Projectes més destacables a Espanya

En l'àmbit de l'Estat espanyol les iniciatives de participació de l'usuari als catàlegs són encara tímides. Tot i que ja existeixen alguns exemples la majoria de biblioteques o no es plantegen un canvi a l'OPAC en aquest sentit o estan analitzant les diferents opcions. Hi ha algunes biblioteques les quals estan analitzant el programari Encore per tal de millorar el seu catàleg. Altres han marcat com a un objectiu a mitjà termini analitzar les possibilitats de SOPAC i Drupal per a construir un catàleg participatiu.

Dintre dels OPACs participatius del territori estatal podem veure: l'OPAC de les universitats de Cádiz⁴⁸ i Pablo Olavide de Sevilla⁴⁹, les quals ja han implementat les funcionalitats de Millennium per tal que els usuaris puguin fer valoracions i comentaris. La Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes⁵⁰ fa anys que a cada obra associa un fòrum de discussió, on pot participar qualsevol usuari. La Rede de Bibliotecas de Galicia ha desenvolupat l'OPAC Meiga⁵¹, el qual, a més de la cerca en les diferents biblioteques de la Comunitat, permet als usuaris donar la seua opinió sobre el llibre.

En l'àmbit de les recomanacions de lectures hi ha certs projectes els quals permeten a l'usuari recomanar lectures, però, hui per hui, no estan integrats als seus respectius catàlegs. Per posar tres exemples diversos es pot citar "El que anem llegint" de la Biblioteca d'Humanitats de la UAB⁵², "El Rincón del lector" de la Red de Bibliotecas Municipales de Murcia⁵³ i el "Projecte Chilies" de les Biblioteques de la Diputació de Barcelona⁵⁴ adreçat al públic infantil.

⁴⁸ http://diana.uca.es/search*spi

⁴⁹ <http://athenea.upo.es/>

⁵⁰ <http://www.cervantesvirtual.com/>

⁵¹ <http://www.opacmeiga.rbgalicia.org/>

⁵² <http://hipatia.uab.cat/butlleti/humanitats.asp>

⁵³ <http://www.rmbm.org/rinconlector/>

⁵⁴ <http://www.diba.cat/chilies/tallers/recomana.asp>

En l'àmbit de les biblioteques universitàries es pot trobar el Dipòsit Digital de Documents de la UAB⁵⁵, el qual permet als usuaris registrats fer comentaris sobre el documents. De forma semblant la Biblioteca de la Universidad Complutense de Madrid⁵⁶, al cercador de la seua col·lecció digital es poden afegir opinions sobre els documents, fer votacions i, factor molt important, ordenar els resultats per nombre d'accessos al document i per votacions.

Algunes biblioteques públiques també han valorat la possibilitat de fer algunes coses semblants, però al tractar-se normalment de catàlegs a nivell autonòmic, les decisions han de ser molt consensuades i meditates.

10. Conclusions

Els catàlegs bibliogràfics han arribat a un punt de maduresa. Hui existeixen eines que els converteixen en instruments més amigables més senzilles d'utilitzar i amb unes possibilitats de cerca més potents. La Web evoluciona a una velocitat molt superior que els Sistemes Integrats de Gestió Bibliotecària. Possiblement per aquest motiu i per algunes mancances en aquest tipus de programaris, cada volta són més les biblioteques que opten per separar l'OPAC del SIGB.

Són tants els canvis que estan produint-se als OPAC que el terme "OPAC de nova generació" està implantant-se en la bibliografia professional. Aquesta nova generació d'OPAC ve marcada per l'aplicació de tot el coneixement d'arquitectura de la informació, usabilitat, recuperació de la informació, etc. Llocs web com LibraryThing demostren com la participació de l'usuari també és possible a la informació bibliogràfica. Algunes biblioteques ja han començat a permetre la participació dels usuaris als seus catàlegs, amb diferents nivells d'èxit.

La participació de l'usuari als OPAC no és una qüestió de pura modernitat, és una qüestió de convenciment sobre el valor de les seues opinions i el seu coneixement. Permetre la participació, com diu Roser Lozano⁵⁷, no ha de ser sols l'aplicació d'una tecnologia, ha de ser el reflex d'un canvi d'actitud. Un OPAC amb informació aportada per l'usuari, la qual complementa la informació tècnica, és un producte de més valor,

⁵⁵ <http://ddd.uab.cat/>

⁵⁶ <http://alfama.sim.ucm.es/3Dgreco/>

⁵⁷ Roser Lozano, "Biblioteca 2.0: ¿revolución o nuevo maquillaje para viejas formas de hacer?", *Think EPI* [en línia], (22 de juliol de 2008). [Consulta: 26/02/2009] <<http://www.thinkepi.net/biblioteca-20-%C2%BFrevolucion-o-nuevo-maquillaje-para-viejas-formas-de-hacer>>

perquè, com afirmen Casey i Savastinuk⁵⁸, “Els comentaris dels usuaris, les etiquetes i les puntuacions incrementen el contingut creat per l’usuari en aquestes webs. Finalment açò crea un producte més informatiu per als següents usuaris” i eixe és un objectiu inherent a l’OPAC.

El temps ens dirà fins a quin punt hem desenvolupat aquesta nova actitud, l’hem sabuda plasmar als OPAC, hem millorat en les eines de recuperació de la informació descobrint de recursos, com el mercat ofereix productes d’aquest estil i, el més important, l’interès que desperten els nostres productes al usuaris potencials de la biblioteca.

Bibliografia

ALAG, Satman. *Collective Intelligence in Action*. Greenwich: Manning, 2009.

ANGLADA I DE FERRER, Lluís. “Articles (de revistes) als catàlegs (de llibres)”. *Bdig (biblioteques digitals i cooperació)* [en línia] (2008). <<http://bdig.blogspot.com/2008/04/articles-de-revistes-als-catlegs-de.html>> [Consulta: 26/02/2009]

BREEDING, Marshall. “Next-Generation Library Catalogs”. *Library Technology Reports*. Vol. 43, núm. 4 (2007), p. 5-42.

BISSON, Casey. “Scriblio 2.7 Released”. *MaisonBisson.com* [en línia]. (25 de febrer de 2009). <<http://maisonbisson.com/blog/post/13484/scriblio-27-released/>> [Consulta: 26/02/2009].

CASEY, Michael. “Looking Toward Catalog 2.0”. *Library 2.0 and Beyond*. Westport: Libraries Unlimited, 2007.

CASEY, Michael E.; SAVASTINUK, Laura C. “Library 2.0: Service for the next-generation library”. *Library Journal*. Vol. 131, núm. 14, (1 de setembre de 2006), p. 40-42.

CHALON, Patrice X.; PRETORO, Emmanuel di; KOHN, Laurence. “OPAC 2.0: Opportunities, development and analysis”. *11th European Conference of Medical and*

⁵⁸ Michael E. Casey; Laura C. Savastinuk, “Library 2.0: Service for the next-generation library”, *Library Journal*, Reed Business Information, vol. 131, núm. 14, (1 de setembre de 2006), p. 40-42.

Health Libraries [en línea], (2008). <<http://eprints.rclis.org/14372/>> [Consulta: 26/02/2009]

FLIMM, Oliver. "Die Open-Source-Software OpenBib an der USB Köln - Überblick und Entwicklungen in Richtung OPAC 2.0". *Bibliothek: Forschung und Praxis*. Vol. 31, núm. 2, (2007), p. 185-192.

LOZANO, Roser. "Biblioteca 2.0: ¿revolución o nuevo maquillaje para viejas formas de hacer?". *Think EPI* [en línea]. (22 de julio de 2008). <<http://www.thinkepi.net/biblioteca-20-%C2%BFrevolucion-o-nuevo-maquillaje-para-viejas-formas-de-hacer>> [Consulta: 26/02/2009]

MACÍAS, Julio; PÉREZ, Pablo. "No es oro todo lo que reluce: una aproximación al nuevo concepto de catálogo social". *Mi Biblioteca*. Núm. 13 (primavera 2008), p. 88-98.

MANIEGA, David. "Opac 2.0: el futuro dentro de una realidad tangible". *Anuario ThinkEPI*. (2008), p 41-45.

MARCHITELLI, Andrea; PIAZZINI, Tessa, "OPAC, SOPAC E Social networking: cataloghi di biblioteca 2.0?". *Biblioteche Oggi*. Vol. 26, n. 2, (2008), p. 82-92.

MARGAIX-ARNAL, Dídac. "El OPAC Social, el catálogo en la Biblioteca 2.0. Aplicación y posibilidades en las bibliotecas universitarias". *10as Jornadas Españolas de Documentación*. Madrid: Fesabid, 2007, p. 199-205.

MATHES, Adam. *Folksonomies - Cooperative Classification and Communication Through Shared Metadata* [en línea]. (2004) <<http://www.adammathes.com/academic/computer-mediated-communication/folksonomies.html>> [Consulta: 26/02/2009]

New Media Consortium; Educase, *The Horizon Reports: 2007 Edition* [en línea]. (2007). <http://www.nmc.org/pdf/2007_Horizon_Report.pdf> [Consulta: 26/02/2009]

O'REILLY, Tim. *What Is Web 2.0: Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software* [en línea], (2005). <<http://www.oreillynet.com/pub/a/oreilly/tim/news/2005/09/30/what-is-web-20.html>> [Consulta: 26/02/2009]

OCLC, *Perception of libraries and information resources* [en línia]. Dublin: Online Computer Library Center, 2005. <http://www.oclc.org/reports/pdfs/Percept_all.pdf> [Consulta: 26/02/2009].

PISANI, Francis; PIOTET, Dominique. *La alquimia de las multitudes*. Barcelona, Paidós, 2008.

RETHLEFSEN, Melissa. "Chief Thingamabrarian: LJ talks to mastermind of the LibraryThing web site, bookhound Tim Spalding". *Library Journal*, vol. 132, núm. 1, (2007), p. 40-42.

SADLER, Elizabeth. "Project Blacklight: A Next Generation Library Catalog at a First Generation University". *Library Hi Tech*. Vol. 27, núm. 1, (2009), 57-67.

STEELE, Tom. "The New Cooperative Cataloging". *Library Hi Tech*. Vol. 27, núm. 1, (2009), p. 68-77.

SUROWIECK, James. *The Wisdowm of Crowds*. New York: Doubleday, 2004.

University College of London, *Information Behaviour of the researcher of the future*. [en línia]. Londres: JISC, 2008. <http://www.jisc.ac.uk/media/documents/programmes/reppres/gg_final_keynote_11012008.pdf> [Consulta: 26/02/2009]

WESTCOTT, Jezmyne; CHAPPELL, Alexandra; LEBEL, Candace. "LibraryThing for Libraries at Claremont". *Library Hi Tech*. Vol. 27, núm. 1, (2009), p. 78-81.

Traducción en castellano:

Cita sugerida*:

Margaix-Arnal, Dídac. "L'OPAC Social i la participació dels usuaris als catàlegs bibliogràfics". *Ítem*, 2009, núm. 50, p. 17-30.

* Dado que el artículo original es en catalán es conveniente no traducir el título en las citas.

EL OPAC Social y la participación de los usuarios a los catálogos bibliográficos

Dídac Margaix-Arnal

[DosPuntoCero](#)

dmargaix@yahoo.es

Resumen:

Este artículo hace una revisión del OPAC y de los cambios que lo están afectando actualmente, como a consecuencia de la evolución que ha tenido la propia web con un especial énfasis en la participación del usuario. Comenzando por una revisión de que es el OPAC se analizan los cambios actuales y la bibliografía más destacada al respecto. Se evalúa la posibilidad de permitir la participación del usuario, las formas de esta participación y las tecnologías que la hacen posible. Se hace un repaso de los principales programas de software que permiten construir un OPAC Social. Después de describir también las limitaciones a esta participación se describen los principales proyectos desarrollados al Estado español en diferentes tipo de bibliotecas.

1. Introducción

En los últimos años las páginas web han tenido importantes cambios. La experiencia de los usuarios con los contenidos digitales es hoy muy diferente a la de hace tan sólo cinco años. Los usuarios tienen unas habilidades y unas expectativas cuando se enfrentan a un sistema de recuperación y acceso a la información también muy diferentes. Además de la tecnología para construir páginas web también han tenido importantes cambios los contenidos de las bibliotecas y sus servicios.

Entre todos estos cambios que han rodeado la Web a los últimos años destaca especialmente la participación del usuario, uno de los elementos clave de aquello que se suele denominar Web 2.0. La aparición de esta nueva versión de la Web es una tendencia clave a los Sistemas Integrados de Gestión Bibliotecaria (SIGB), tal y como lo indican los Informes Horizon desde el año 2007¹.

Este artículo pretende hacer un repaso de las principales tendencias actuales que están modificando los OPACs haciendo una especial incidencia en la influencia del usuario: formas de participación, tecnologías, ejemplos, etc.

2. Cambios en los OPAC

Las siglas OPAC corresponden a “On-line Public Access Catalog” y tal vez sea recomendable recordarlo para ser conscientes de cómo ha evolucionado todo eso en los últimos años. Hemos visto cómo ha cambiado el acceso en línea a los contenidos, cómo ha cambiado el público de las bibliotecas y también han cambiado los servicios que éstas ofrecen a sus usuarios. La cuestión a plantearse es en qué medida los catálogos han reflejado estos cambios.

La cantidad y los formatos de la información que la biblioteca posee, el alcance de los usuarios y su ecosistema de información han vivido importantes cambios. La contratación de grandes paquetes de recursos electrónicos por parte de las universidades de todo el mundo y la disponibilidad gratuita de información de calidad han modificado la forma de buscar y acceder a la información. La búsqueda a nivel de artículo se ve una demanda cada vuelta más fuerte.

Los usuarios actuales tienen una mayor experiencia en el uso de Internet y de herramientas web. Como consecuencia desarrollan habilidades y expectativas cuando se dirigen a la web por recuperar información, expectativas que los catálogos tradicionales no siempre pueden cubrir. El informe sobre la “Generación Google” elaborado por el JISC² demuestra que unos procesos en la búsqueda de la información permanecen constantes, pero que los usuarios más jóvenes tienen una actitud más activa con respecto a la información.

¹ New Media Consortium; Educase, *The Horizon Reports: 2007 Edition* [en línea]. (2007).

<http://www.nmc.org/pdf/2007_Horizon_Report.pdf> [Consulta: 26/02/2009]

² University College of London, *Information Behaviour of the researcher of the future*. [en línea] (Londres: JISC, 2008).

<http://www.jisc.ac.uk/media/documents/programmes/reppres/gg_final_keynote_11012008.pdf> [Consulta: 26/02/2009]

Por último las bibliotecas hoy ofrecen herramientas que hace unos años simplemente no existían: los metabuscadores, los servidores de OpenURL, los repositorios institucionales, la generalización de los servicios de préstamo consorciados, etc. han cambiado el papel de los catálogos dentro y fuera de la biblioteca. Habrá que plantear su futuro en el sentido más amplio y como encaja con el resto de herramientas de descubrimiento de recursos disponibles.

Muchos autores ya se han planteado estas cuestiones. Tal vez los más relevantes sean Marshall Breeding³, que hace un repaso de las principales cuestiones y cambios que están presentes a los nuevos OPAC y las herramientas disponibles más importantes. Karen G. Schneider⁴ publicó en el blog ALA TechSource una serie de artículos titulados “Why the OPAC Sucks” donde comenta todas las deficiencias que encuentra a los OPAC. Otros autores⁵ han reconocido la importancia de estas aportaciones al diseño de sus nuevos OPAC.

Tradicionalmente, el OPAC es un módulo del SIGB y está vinculado a otros procesos internos de la biblioteca. Mientras que el SIGB continúa teniendo un papel fundamental en el control de la colección (en adquisición, catalogación y préstamo) un catálogo basado en el este contenido ofrece una búsqueda limitada de todo lo que la biblioteca ha adquirido o puede ofrecer, redireccionando al usuario hacia otros recursos para hacer otro tipo de búsqueda. Algunos catálogos han empezado a incluir entre sus registros artículos de revistas, pese a perder una parte de la normalización (por ejemplo de los autores), ofreciendo así una búsqueda más global⁶.

3. Tendencias actuales a los OPAC

En los últimos años numerosas bibliotecas y proveedores de software han desarrollado OPAC con interfaces imaginativas, actualizadas e impactantes donde se ha mejorado considerablemente la experiencia del usuario incorporando los

³ Marshall Breeding, “Next-Generation Library Catalogs”, *Library Technology Reports*, ALA, vol. 43, núm. 4 (2007), 5-42.

⁴ Estos artículos fueron publicados el año 2006 y pueden encontrarse en las siguientes direcciones [consulta: 26/02/2009]:

<<http://www.techsource.ala.org/blog/2006/03/how-opacs-suck-part-1-relevance-rank-or-the-lack-of-it.html>>

<<http://www.techsource.ala.org/blog/2006/04/how-opacs-suck-part-2-the-checklist-of-shame.html>>

<<http://www.techsource.ala.org/blog/2006/05/how-opacs-suck-part-3-the-big-picture.html>>

⁵ Elizabeth Sadler, “Project Blacklight: A Next Generation Library Catalog at a First Generation University”, *Library Hi Tech*, Emerald, vol. 27, núm. 1, (2009), 57-67.

⁶ Lluís Anglada, “Articles (de revistes) als catàlegs (de llibres)”, *Bdig (biblioteques digitals i cooperació)* [en línia] (2008) < <http://bdig.blogspot.com/2008/04/articles-de-revistes-als-catlegs-de.html> > [Consulta: 26/02/2009]

planteamientos de la usabilidad y la arquitectura de la información. Las tendencias más importantes actualmente en los OPAC son:

- a) *La separación del OPAC del SIGB.* La experiencia de búsqueda del usuario no se puede ver limitada a la colección gestionada por el SIGB de la biblioteca, principalmente libros en papel y otros documentos en soporte físico. Además los módulos OPAC de estos sistemas suelen ofrecer funcionalidades muy limitadas para el momento actual. Por este motivo se han desarrollado herramientas que constituyen una capa que va sobre el OPAC tradicional. Es decir: la información se genera al SIGB y otro programa la captura, genera nuevos índices para la recuperación, permite un interfaz más amigable, etc. Al mismo tiempo alguno de estos softwares permite hacer una búsqueda simultánea en otros recursos como por ejemplo el repositorio institucional. La principal ventaja de hacer las búsquedas en una herramienta separada es la mejora de la experiencia de búsqueda y presenta dos inconvenientes: la necesidad de actualizar los índices periódicamente (normalmente cada noche) y que en ocasiones no pueden acceder a la información de ejemplar y circulación, por lo tanto a veces hay que acceder al OPAC original para comprobar la disponibilidad de los ejemplares y realizar algunas tareas de circulación. Los productos más destacados que hay actualmente al mercado son AquaBrowser, Encore y Primo.
- b) *La utilización del software libre.* Algunas bibliotecas han desarrollado por iniciativa propia o han adoptado soluciones en software libre. Este software en código abierto puede tratarse: bien de sistemas integrados de gestión bibliotecaria (como el Koha), bien de interfaces específicas para OPAC (como VuFind o Fack-Back), o bien de gestores de contenido de propósito general (por ejemplo Drupal) para mejorar los contenidos de los OPAC.
- c) *La participación del usuario en el contenido del OPAC.* Es precisamente esta tendencia la más desarrollada a lo largo del artículo.

4. Los usuarios y las colecciones bibliográficas

Desde siempre, las colecciones bibliográficas se han visto influidas por los usuarios. Extraña sería la biblioteca que no ofreciese a los usuarios la posibilidad de sugerir la compra de algún libro. Cuando un libro tiene una excesiva lista de espera es habitual la adquisición de más ejemplares para satisfacer las necesidades de los usuarios. A la

hora de hacer el expurgo de los materiales sería una temeridad hacerlo sin consultar los datos de circulación.

Cuando los bibliotecarios toman estas decisiones lo hacen conscientes de que el usuario tiene razón. Independientemente de la calidad de los materiales, los libros que tienen más circulación son aquellos que, por un motivo u otro, interesan a la comunidad. La propuesta desde el OPAC Social es profundizar en la participación y que esta información no quedé detrás del mostrador y esté disponible para los usuarios que la han generado.

5. EL OPAC Social

5.1. La Web 2.0 y los OPAC

Desde la Web 2.0 se está trabajando en el rol que puede jugar el usuario en la creación de los contenidos. Dentro el concepto de Web 2.0 descrito por O'Reilly⁷ hay elementos tecnológicos (reutilización de información, interfaces más interactivas,...) y otros que se podrían denominar actitudinales, pues hacen referencia a formas de hacer y no tanto a tecnologías a aplicar. Entre estas actitudes está la posibilidad de compartir datos, la confianza en el usuario y el aprovechamiento de la inteligencia colectiva entre otros. Estas actitudes se deben ver reflejadas a los OPAC.

5.2. Concepto de OPAC Social

El OPAC social es aquel que, además de toda la información de tipo técnico requerida, permite la participación del usuario. Esta participación puede ser mucho variada, pero debe conducir a un de estos objetivos:

- Por una parte el filtrado social, es decir, la red social definida por cada usuario constituye su fuente de recomendación. Sus contactos tienen valor para sus decisiones de lectura o información. El objetivo es incluir en el OPAC estos procesos que ya se dan en otros lugares de la Red y fuera de ella.
- El segundo objetivo es el aprovechamiento de la inteligencia colectiva, definida como “el uso efectivo de la información introducida por otros en la mejora de la

⁷ Tim O'Reilly, *What Is Web 2.0: Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software* [en línea], (2005). <<http://www.oreillynet.com/pub/a/oreilly/tim/news/2005/09/30/what-is-web-20.html>> [Consulta: 26/02/2009]

propia aplicación”⁸, es decir, reutilizar la información introducida por los usuarios.

El concepto de inteligencia colectiva fue popularizado por el libro “The Wisdowm of Crowds”⁹ (La Sabiduría de las Multitudes) donde su autor afirma que para que se produzca una información de valor se deben dar ciertas circunstancias: diversidad de opinión, independencia de las opiniones, descentralización del conocimiento y agregación del conocimiento, mecanismo por el que las opiniones individuales se transforma en una decisión colectiva. Recientemente Pisani¹⁰ ha formulado el concepto “alquimia de las multitudes”, reconociendo que puede no derivar siempre en un resultado de calidad.

5.3. Estudios previos

El concepto de OPAC Social ha sido estudiado por varios autores. En nuestro ámbito más cercano David Maniega¹¹ hace especial referencia en permitir una participación del usuario en el catálogo y aprovechar los conocimientos aportados por el estudio de la usabilidad. Macías y Pérez¹² inciden en el hecho de compatibilizar los sistemas de etiquetado social y los lenguajes controlados, además del cambio de actitud que necesitan los profesionales de las bibliotecas poder hacer frente a la nueva situación. Otros trabajos¹³ se centran en la relación del OPAC Social y los usuarios a las bibliotecas universitarias.

En el ámbito europeo Marchitelli y Piazzini¹⁴ han estudiado su aplicación y posibilidades en Italia. Defienden su aplicación y utilidad a un mundo donde, según los datos de un estudio del OCLC¹⁵, los usuarios se recomiendan recursos entre ellos. También denuncian la falta de planteamientos teóricos, una cuestión común a toda la Web 2.0, según los autores. Flimm¹⁶ relata en su trabajo la creación de un catálogo colectivo con el software libre OpenBiblio y promueve tanto la participación del usuario

⁸ Satman Alag, *Collective Intelligence in Action* (Greenwich: Manning, 2009).

⁹ James Surowieck, *The Wisdowm of Crowds* (New York: Doubleday, 2004).

¹⁰ Francis Pisani; Dominique Piotet, *La alquimia de las multitudes* (Barcelona, Paidós, 2008).

¹¹ David Maniega, “Opac 2.0: el futuro dentro de una realidad tangible”, *Anuario ThinkEPI*, (2008), p 41-45.

¹² Julio Macías; Pablo Pérez, “No es oro todo lo que reluce: una aproximación al nuevo concepto de catálogo social”, *Mi Biblioteca*, Fundación Alonso Quijano, núm. 13 (primavera 2008), p. 88-98.

¹³ Dídac Margaix, “El OPAC Social, el catálogo en la Biblioteca 2.0. Aplicación y posibilidades en las bibliotecas universitarias”, *10as Jornadas Españolas de Documentación* (Madrid: Fesabid, 2007), p. 199-205.

¹⁴ Andrea Marchitelli; Tessa Piazzini, “OPAC, SOPAC E Social networking: cataloghi di biblioteca 2.0?”, *Biblioteche Oggi*, vol. 26, n. 2, (2008), p. 82-92.

¹⁵ OCLC, *Perception of libraries and information resources*[en línea]. Dublin, Online Computer Library Center, 2005. <http://www.oclc.org/reports/pdfs/Percept_all.pdf> [Consulta: 26/02/2009].

¹⁶ Oliver Flimm, “Die Open-Source-Software OpenBib an der USB Köln - Überblick und Entwicklungen in Richtung OPAC 2.0.”, *Bibliothek: Forschung und Praxis*, vol. 31, núm. 2, (2007), p. 185-192.

como la reutilización de la información. Chalton y sus colaboradores¹⁷ estudiaron la valoración de algunas funcionalidades 2.0 en los OPAC para una población de investigadores biomédicos y concluyeron que la posibilidad de anotar comentarios y poner etiquetas eran las más valoradas. En cambio, la posibilidad de puntuar los registros, también conocida como rating, es considerada poco relevante.

En el ámbito norteamericano son imprescindibles los trabajos de Bisson con Scriblio¹⁸; los de John Blyberg, referentes al SOPAC¹⁹ y el de Tim Spalding²⁰, creador de LibraryThing. Los tres han desarrollado herramientas donde el usuario puede participar en la construcción del servicio intercambiando conocimiento y opiniones. El trabajo teórico más destacado es de Michael Casey²¹ quien afirma que cuantos más usuarios utilicen herramientas como Google y sitios web de comercio electrónico, más usuarios percibirán el OPAC como un lugar “anticuado”; por ejemplo un usuario habitual de Google echa en falta en el catálogo la comprobación de ortografía. En su trabajo Casey recoge una serie de funcionalidades deseables a un OPAC 2.0.

6. Como puede participar el usuario?

Las formas de participación del usuario a un OPAC Social son semejantes a las que ofrece cualquiera otro sitio 2.0. Las principales formas de participación son:

6.1. La información derivada del uso del sistema

Si accedemos a la web de muchos diarios digitales podemos ver como en un recuadro se indican las noticias más vistas por los usuarios o las más enviadas por correo. Si hacemos una búsqueda en YouTube podemos ver como parece que el número de reproducciones de un vídeo es un criterio de ordenación de los resultados y al visualizar cualquiera de ellos podemos conocer el número de reproducciones que ha tenido (entre otros datos). Esta forma de organizar la información nos acerca al concepto de “popularidad” y vemos como es un criterio para la ordenación de los resultados. En todos dos casos la información se muestra agregada. No se puede

¹⁷ Patrice X. Chalton; Emmanuel di Pretoro; Laurence Kohn, “OPAC 2.0: Opportunities, development and analysis”, *11th European Conference of Medical and Health Libraries* [en línea], (2008). <<http://eprints.rclis.org/14372/>> [Consulta: 26/02/2009].

¹⁸ El trabajo más reciente es: Casey Bisson, “Scriblio 2.7 Released”, *MaisonBisson.com* [en línea], (25 de febrer de 2009), <<http://maisonbisson.com/blog/post/13484/scrilibio-27-released/>> [Consulta: 26/02/2009].

¹⁹ Diferentes aportaciones del autor se pueden encontrar en blog del autor <<http://www.blyberg.net/>> y la web del proyecto <<http://thesocialopac.net/>> [Consulta: 26/02/2009].

²⁰ Se puede consultar una entrevista en: Melissa Rethlefsen, “Chief Thingamabrian: LJ talks to mastermind of the LibraryThing web site, bookhound Tim Spalding”, *Library Journal*, Reed Business International, vol. 132, núm. 1, (2007), p. 40-42.

²¹ Michael Casey, “Looking Toward Catalog 2.0”, *Library 2.0 and Beyond* (Westport: Libraries Unlimited, 2007).

saber quien ha accedido a esa información, pero si el número total de usuarios que han accedido.

Esta popularidad aplicada a los catálogos bibliográficos podría estar representada por datos como el número de ejemplares o, muy especialmente, el número de préstamos del documento. En este sentido la biblioteca de la Universidad de Huddersfield²² permite desde su catálogo acceder a las estadísticas de circulación del documento, pero, de momento, éstos datos no se tienen en cuenta a la hora de la ordenación de los resultados de una búsqueda.

6.2. La valoración de los documentos

Muchos sitios web permiten a los usuarios atribuir una puntuación a los diferentes objetos digitales, habitualmente con unas estrellas y los usuarios indican una valoración del 1 al 5. Estas valoraciones son totalmente subjetivas, pero pueden dar una idea de la opinión de los usuarios con respecto a ese objeto digital. Algunos servicios fuerzan un comentario junto a la valoración, pero otros no, haciendo la puntuación mucho más sencilla.

Para que la información aportada por este sistema tan sencillo sea más significativa, muchas veces se presenta tanto la media de las puntuaciones como el número de usuarios que ha hecho valoraciones. Sistemas de gestión bibliotecaria como Millennium ya han incorporado esta funcionalidad, como se puede ver al catálogo de la biblioteca de la Universidad de Cádiz²³.

6.3. Las etiquetas

En la Web 2.0 se entiende por etiquetas a la utilización por parte de los usuarios de un lenguaje no controlado formato por palabras clave, las cuales describen y organizan la información. La utilización de estas etiquetas permite construir folksonomías, clasificaciones hechas a partir de estas etiquetas, sin estructuras jerárquicas, pero con relaciones semánticas derivadas de la actividad de los usuarios.

La aplicación de las etiquetas ha sido estudiada desde el ámbito bibliotecario por parte de Mathes²⁴, quien realiza un estudio sobre su utilización en dos sitios web: Delicious.com y Flickr. Destaca las limitaciones y ventajas. Las limitaciones son las

²² <http://webcat.hud.ac.uk/>

²³ <http://biblioteca.uca.es/catalogo.asp>

²⁴ Adam Mathes, *Folksonomies - Cooperative Classification and Communication Through Shared Metadata* [en línea], (2004), <<http://www.adammathes.com/academic/computer-mediated-communication/folksonomies.html>> [Consulta: 26/02/2009]

propias del lenguaje no controlado: ambigüedad, sinónimos, diferencias tipográficas, etc. Entre sus ventajas el autor destaca la capacidad de las folksonomías por entrelazar documentos relacionados y que reflejan el vocabulario real de los usuarios, lo cual reduce su esfuerzo cognitivo para acceder a la descripción del contenido.

El hecho de permitir a los usuarios la utilización de etiquetas no impide el mantenimiento de un vocabulario controlado en forma de descriptores o encabezamientos de materia, los cuales aseguran una descripción profesional. La relación en la recuperación de la información entre ambas formas de descripción del contenido han estado estudiadas por Tom Steele²⁵ quien hace un análisis estadístico al catálogo de su biblioteca. Como ejemplo de la utilización de etiquetas se puede citar el catálogo de la Ann Arbor Distric Library²⁶.

6.4. Comentarios y reseñas

Estos corresponden al nivel de participación más avanzado, requiere un esfuerzo mayor por parte del usuario y son las aportaciones de más valor. Todos dos son contenidos de tipo textual donde los usuarios comentan o dan su opinión sobre el texto o hacen un resumen de su contenido. Es conveniente dejar que el usuario gestione estos comentarios y que pueda decidir si el comentario es público o privado. Los comentarios, con ciertas normas públicas y concretas, pueden ser moderados antes o después de su publicación. Son muchos los catálogos con esta posibilidad para los usuarios. El catálogo más importante que permite la realización de comentarios es WorldCat²⁷.

6.5. Recomendaciones

Un elemento que se echa de menos en los catálogos, desde que fue implementado por Amazon a los años 90, es un sistema de recomendaciones de libros basado en el registro histórico de préstamos del documento u otro sistema. Aunque ya comienza a verse en algún sistema miliar a los catálogos bibliográficos, como LibraryThing, considerado el sistema más avanzado, por no basarse en la experiencia de compra, más bien en la experiencia de lectura del usuario. Hay que acordar que para hablar de un sistema de recomendación social, éste debe basarse en la actividad del usuario y no exclusivamente en los metadatos del documento: el sistema nos recomienda otro libro que ha leído un usuario, no necesariamente otro del mismo autor.

²⁵ Tom Steele, "The New Cooperative Cataloging", *Library Hi Tech*, Emerald, vol. 27, núm. 1, (2009), p. 68-77.

²⁶ <http://www.aadl.org/catalog>

²⁷ <http://www.worldcat.org/>

6.6. Funcionalidades sociales

Cuando se habla de funcionalidades sociales se hace referencia a la posibilidad de establecer vínculos entre los usuarios del sistema permitiéndoles establecer una lista de amigos o contactos y gestionar su privacidad en ese contexto. Muchos SIGB generan un perfil de usuario, pero pocos permiten establecer relaciones entre ellos. Estableciendo estas relaciones los usuarios podrían enviarse mensajes, recomendarse documentos mutuamente, acceder a los libros favoritos de sus amigos, etc.

Algunos catálogos ya han establecido estas funcionalidades, ya sea dentro por el propio OPAC o integrándolo en otras redes sociales. El caso más destacable es el de WorldCat, el catálogo colectivo del OCLC. Aparte de las múltiples funcionalidades 2.0 desarrolladas a su catálogo, han creado una aplicación la cual integra el catálogo al Facebook²⁸ y permite, además de buscar, ver las listas de libros construidas por el resto de contactos de Facebook.

Dentro de Facebook se pueden encontrar otras aplicaciones (no vinculadas a ningún catálogo bibliográfico) con el objetivo de recomendar libros y otros documentos. Una de las aplicaciones de este estilo más popular es WeRead²⁹ con más de 500.000 usuarios activos mensuales. Un alumno de la universidad me comentó que cuando quería leer un libro visitaba el perfil en Facebook de una amiga suya y elegía un de los libros que ella recomienda, porque “sabe que le gustará”. Este tipo de relaciones y recomendaciones son las que debemos lograr a los nuestros catálogos.

6.7. Otras formas participación

Las formas en las cuales el usuario puede participar son diversas y seguramente aparecerán nuevas formas. Por ejemplo: el usuario puede marcar un libro como favorito y decidir si quiere (o no) hacer pública esta lista, o hacerla pública sólo para aquellos usuarios marcados como amigos. Otra forma de participación importante la encontramos en la Hennepin County Library, donde se permite a los usuarios construir listas de libros a partir del catálogo³⁰. ¿Por qué no permitir a los usuarios hacer una lista con los libros más destacados de autoayuda? ; ¿o de las guías turísticas más interesantes de Barcelona? ; ¿o de sus libros favoritos de Mies Van der Rohe? El resto de usuarios decidirá si eso los interesa o no.

²⁸ <http://www.facebook.com/apps/application.php?id=7644880307> [Consulta: 26/02/2009]

²⁹ <http://www.facebook.com/apps/application.php?id=2406120893> [Consulta: 26/02/2009]

³⁰ <http://www.hclib.org/pub/bookspace/Contributed.cfm> [Consulta: 26/02/2009]

Todas las formas de participación deben ir dirigidas a un doble objetivo. Por una parte la personalización del servicio. El usuario debe poder filtrar por sus propios criterios y eso implica buenas páginas de perfil con la información más relevante para cada uno de los usuarios, la actividad de sus contactos, etc. El otro objetivo es reutilizar de forma agregada la información generada por los usuarios, para que otros usuarios puedan tomar decisiones basadas en esta información: préstamos, favoritos, recomendaciones, listas, etiquetas, etc.

7. Herramientas por construir opacos Sociales y algunos ejemplos

Una vez decidida la participación del usuario es preciso utilizar un software que permita llevarla a cabo. En estos momentos existen algunos productos ya desarrollados y proyectos que pueden ser de utilidad a la hora de implantar estas funcionalidades. A continuación se presentan algunos de los ejemplos más desarrollados o que han tenido un impacto mayor a la literatura profesional; en ningún caso se trata de una lista exhaustiva.

7.1. Mejoras en los OPAC propios de los SIGB

Algunos sistemas comerciales de gestión bibliotecaria ya han reaccionado y ofrecen a sus clientes posibilidades para la participación de los usuarios, bien con el paquete básico bien con alguna herramienta complementaria. Como ejemplos se pueden citar Millennium, que permite la inserción de comentarios y puntuaciones, como ya se ha mencionado antes con el ejemplo de la Universidad de Cádiz³¹ y Horizon con el ejemplo de la Universidad de Huddersfield³², donde además se pueden consultar los datos de circulación del ejemplar, ver los libros que han sido prestados por usuarios los cuales han prestado ese libro, etc.

7.2. Mejoras en el OPAC con software externo

La complejidad por modificar alguno de los OPAC ofrecidos por defecto con los sistemas de gestión llevó a algunos responsables hacia el desarrollo de nuevos softwares, los cuales no sustituyen al OPAC, pero si que se interrelacionan con él. De esta forma una aplicación guarda y gestiona los metadatos y la otra la información de tipo social.

³¹ <http://biblioteca.uca.es/catalogo.asp>

³² <http://webcat.hud.ac.uk>

La Hennepin County Library ya citada anteriormente fue de las primeras en ofrecer alguna de estas mejoras. En una web muy interesante presentan un área llamada Bookspace la cual tiene como objetivo la promoción de la lectura y el fondo bibliográfico. El catálogo se constituye como un eje vertebrador y se relaciona con entradas de blogs, comentarios de los usuarios, listas de recomendaciones elaboradas por los usuarios, etc.

Pero los trabajos más destacados son los de John Blyberg con el SOPAC donde utiliza el software libre Drupal para enriquecer el catálogo de Millennium. Las funcionalidades implantadas son las de hacer comentarios, asignar etiquetas y hacer puntuaciones sobre los documentos. Drupal y Millennium se interrelacionan para mostrar toda la información de forma conjunta. Blyberg ha desarrollado dos versiones. El SOPAC1 se puede ver en funcionamiento a Ann Arbor District Library³³ y el SOPAC2 ha sido implementado en la Darien Library³⁴.

7.3. Herramientas comerciales de descubrimiento de recursos

Este término hace referencia a un conjunto de productos de software los cuales permiten construir una nueva interfaz de búsqueda externa al SIGB pero vinculada con él. Se suele decir que se “configuran en una capa superior”. El procedimiento más habitual es que mediante la exportación de los registros bibliográficos la herramienta para el descubrimiento de recursos construya nuevos índices y nuevos algoritmos de relevancia.

Su aportación principal no es la participación del usuario, que puede participar, sino que han supuesto una revolución en el concepto de búsqueda y en el diseño de interfaces mucho más amigables, enriquecidas y actuales. Las dos herramientas más importantes de este grupo son Encore, de la empresa Innovative y Primo de la empresa Ex Libris. Los dos son productos interesantes y, en principio, compatibles con cualquier SIGB. Hay algunos ejemplos de ambas aplicaciones. Por citar un ejemplo de cada: la Biblioteca Pública de Scottsdale³⁵ (Arizona) con Encore y la Biblioteca de la Universidad de East Anglia³⁶ (Reino Unido) con Primo.

7.4. Software libre de descubrimiento de recursos

³³ <http://www.aadl.org/catalog>

³⁴ <http://www.darienlibrary.org/catalog>

³⁵ <http://encore.scottsdaleaz.gov>

³⁶ <http://broadsearch.uea.ac.uk>

De la misma forma que los programas comerciales, el software libre para el descubrimiento de recursos permite construir un nuevo interfaz de búsqueda, separado del sistema de gestión de la biblioteca. En este grupo destacan tres herramientas las cuales tienen algunas instalaciones bastante interesantes: VuFind³⁷, OpenBib³⁸ y Scriblio³⁹.

VuFind permite construir un interfaz web para buscar en el catálogo y está desarrollada por la Universidad de Vilanova (EE UU). Actualmente funciona con Voyager, pero está prevista la ampliación además SIGB. Permite marcar documentos como favoritos, asignar etiquetas y hacer comentarios. Además VuFind puede mostrar en el registro la información que otros usuarios han generado en Amazon. Uno de los centros que ha implementado este programa es la Western Michigan University⁴⁰.

OpenBib es un software libre desarrollado en Alemania. Permite unas funcionalidades sociales muy simples pero destaca su integración en otras herramientas (por ejemplo la Wikipedia, un gestor bibliográfico, etc.) y la generalización de canales RSS. La instalación más interesante es la del Catálogo Colectivo de las Universidades de Colonia⁴¹.

Scriblio es la segunda versión del WP OPAC desarrollado por Casey Bisson. Utilizando el software libre WordPress han construido un OPAC: La peculiaridad es que WordPress se utiliza principalmente para publicar blogs. La utilización de este software da al catálogo una imagen mucho más dinámica, familiar para los nuevos usuarios, más participativa, con una imagen visual mucho más impactante y con muchas posibilidades de reutilizar los contenidos. La única vía de participación para el usuario son los comentarios, publicados de la misma forma que en un blog. La instalación más conocida es la de la Lamson Library en la Plymouth State University⁴².

7.5. Herramientas sociales de catalogación

Fuera del entorno bibliotecario hay unos sitios web que deben ser mencionados. Se trata de las webs que tienen el objetivo de permitir a los usuarios compartir sus lecturas. Pese a la falta de acuerdo en el nombre más conveniente para este tipo de servicios en este trabajo serán referidos como “herramientas sociales de

³⁷ <http://www.vufind.org/>

³⁸ <http://www.openbib.org/>

³⁹ <http://about.scriblio.net/>

⁴⁰ <https://vufind.library.wmich.edu/>

⁴¹ <http://kug.ub.uni-koeln.de/>

⁴² <http://library.plymouth.edu/>

catalogación”. Estos servicios permiten a los usuarios construir un catálogo de su biblioteca personal. Partiendo de las lecturas compartidas se pueden generar grupos de interés, afinidades entre libros, etc. Los usuarios pueden añadir reseñas, etiquetas y toda una serie de información personalizada. De todas las webs de este tipo, destaca LibraryThing⁴³ (LT). Hay muchos aspectos de LT por comentar: la visualización de la información, la organización de los registros por obra (agrupando todas las ediciones en todos los idiomas), la búsqueda simultánea en varios catálogos mediante la Z39.50,... pero el más destacable para el objetivo de este trabajo es el nivel de participación del usuario: prácticamente es total. Cualquiera usuario de LT puede incluir nuevos registros, nuevas cubiertas del libro para que sea exactamente como la suya, añadir reseñas, puntuaciones, etiquetas, participar en la normalización de autores y títulos, colaborar en la traducción y un largo etcétera. El sistema, partiendo de las lecturas comunes y las valoraciones, genera una serie de recomendaciones y “antirecomendaciones” para cada lectura. El impacto de LT en las bibliotecas actuales es comparable al de Amazon en los años 90. Algunas bibliotecas con una colección reducida han optado por hacer de LT su OPAC.

El éxito de LT es tan grande que la empresa ofrece *LibraryThing for Libraries*⁴⁴, un servicio mediante el que las bibliotecas pueden incluir en su OPAC las etiquetas asignadas por los usuarios de LT, las recomendaciones generadas por el sistema y otras ediciones de la misma obra⁴⁵. De esta forma las bibliotecas pueden obtener los beneficios de la inteligencia colectiva antes de la participación de sus usuarios. Son varias las bibliotecas públicas y universitarias que han contratado este servicio⁴⁶.

8. Limitaciones de la participación de los usuarios

La cuestión más sensible del OPAC Social es la protección de los datos de los usuarios. No solo por los planteamientos legales, también por la propia deontología profesional se debe tener especial cuidado con estos aspectos. Participar, personalizar y compartir deben ser procesos independientes y los usuarios deben decidir como quieren hacerlo y hemos de asegurarnos de que aquellos que lo hacen son conscientes de que información hacen pública y para quien la hacen pública.

⁴³ <http://www.librarything.es>

⁴⁴ <http://www.librarything.com/forlibraries>

⁴⁵ Jezmyne Westcott; Alexandra Chappell; Candace Lebel, “LibraryThing for Libraries at Claremont”, *Library Hi Tech*, Emerald, vol. 27, núm. 1, (2009).

⁴⁶ Como ejemplos: <http://cat.danburylibrary.org/> i <http://blais.claremont.edu/>

El fenómeno es demasiado reciente como para poder establecer puntos débiles y fuertes, pero hay ciertos aspectos sencillos de detectar. En primer lugar parece que hay ciertas diferencias importantes entre los grupos de edad a la hora de participar en sitios web y los niveles de participación no son ni mucho menos generalizados⁴⁷. El acceso a Internet y la familiaridad con la utilización de la Web tampoco es homogéneo en toda la población ni en todo el territorio. Esto implicaría, por ejemplo en una biblioteca pública con un amplio espectro de usuarios de diferentes edades, niveles culturales, socioeconómicos, formación tecnológica, etc., que exista una asimetría entre las opiniones globales de los usuarios y las opiniones de aquellos que participan al catálogo. Por este motivo la información obtenida también se deberá contextualizar y no entenderla como un resultado definitivo y global de nuestros usuarios.

Tampoco tenemos suficiente información como para saber en que grado afecta esta información generada por otros usuarios a la decisión de leer un libro ni si afecta por igual a todos los grupos de edad.

Los catálogos sólo obtendrán un buen nivel de participación si son una herramienta útil para el usuario y la información introducida tiene un beneficio directo para él.

9. Proyectos más destacables en España

En el ámbito del Estado español las iniciativas de participación del usuario en los catálogos son aún tímidas. Pese a que ya existen algunos ejemplos la mayoría de bibliotecas o no se plantean un cambio al OPAC en este sentido o están analizando se diferentes opciones. Hay algunas bibliotecas las cuales están analizando el software Encore para mejorar su catálogo. Otros han marcado como a un objetivo a medio plazo analizar las posibilidades de SOPAC y Drupal para construir un catálogo participativo.

Dentro de los OPAC participativos en España podemos ver: los OPAC de las Universidades de Cádiz⁴⁸ y Pablo Olavide de Sevilla⁴⁹, que han implementado las funcionalidades de Millennium para que los usuarios puedan hacer valoraciones y comentarios. La Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes⁵⁰ hace años que a cada obra le asocia un foro de discusión donde puede participar cualquiera usuario. La Rede de Bibliotecas de Galicia ha desarrollado el OPAC Meiga⁵¹, el cual, además de la

⁴⁷ http://www.businessweek.com/magazine/content/07_24/b4038405.htm

⁴⁸ http://diana.uca.es/search*spl

⁴⁹ <http://athenea.upo.es/>

⁵⁰ <http://www.cervantesvirtual.com/>

⁵¹ <http://www.opacmeiga.rbgalicia.org/>

búsqueda en las diferentes bibliotecas de la Comunidad, permite a los usuarios dar su opinión sobre el libro.

En el ámbito de las recomendaciones de lecturas hay ciertos proyectos que permiten al usuario recomendar lecturas, sin embargo, hoy por hoy, no están integrados a sus respectivos catálogos. Por poner tres ejemplos diversos se puede citar “El que anem llegint⁵²” de la Biblioteca d’Humanitats de la UAB, “El Rincón del lector⁵³” de la Red de Bibliotecas Municipales de Murcia y el “Proyecto Chilias⁵⁴” de las Bibliotecas de la Diputación de Barcelona dirigido al público infantil.

En el ámbito de las bibliotecas universitarias podemos encontrar el Dipòsit Digital de Documents de la UAB⁵⁵, que permite a los usuarios registrados hacer comentarios sobre el documento. De una forma parecida la Biblioteca de la Universidad Complutense de Madrid⁵⁶, en el buscador de su colección digital se pueden añadir opiniones sobre los documentos, hacer votaciones y, factor muy importante, ordenar los resultados por número de accesos al documento y por votaciones.

Algunas bibliotecas públicas también han valorado la posibilidad de hacer algunas cosas semejantes, pero al tratarse normalmente de catálogos a nivel autonómico las decisiones deben ser mucho consensuadas y meditadas.

10. Conclusiones

Los catálogos bibliográficos han llegado a un punto de madurez. Hoy existen herramientas que los convierten en instrumentos más amigables, más sencillos de utilizar y con unas posibilidades de búsqueda más potentes. La Web evoluciona a una velocidad muy superior que los Sistemas Integrados de Gestión Bibliotecaria. Posiblemente por este motivo y por algunas deficiencias en este tipo de software, cada vez son más las bibliotecas que optan por separar el OPAC del SIGB.

Son tantos los cambios que están produciéndose a los OPAC que el término “OPAC de nueva generación” está implantándose en la bibliografía profesional. Esta nueva generación de OPAC viene hierra por la aplicación de todo el conocimiento de arquitectura de la información, usabilidad, recuperación de la información, etc. Sitios web como LibraryThing demuestran que la participación del usuario también es posible

⁵² <http://hipatia.uab.cat/butlleti/humanitats.asp>

⁵³ <http://www.rmbm.org/rinconlector/>

⁵⁴ <http://www.diba.cat/chilias/tallers/recomana.asp>

⁵⁵ <http://ddd.uab.cat/>

⁵⁶ <http://alfama.sim.ucm.es/3DGreco/>

en la información bibliográfica. Algunas bibliotecas ya han comenzado a permitir la participación de los usuarios a sus catálogos, con diferentes niveles de éxito.

La participación del usuario a los OPAC no es una cuestión de pura modernidad, es una cuestión de convencimiento sobre el valor de sus opiniones y su conocimiento. Permitir la participación, como dice Roser Lozano⁵⁷, no debe ser sólo la aplicación de una tecnología, debe ser el reflejo de un cambio de actitud. Un OPAC con información aportada por el usuario, la cual complementa la información técnica, es un producto de más valor, porque como afirman Casey y Savastinuk⁵⁸ “Los comentarios de los usuarios, las etiquetas y las puntuaciones incrementan el contenido creado por el usuario en estas webs. Posteriormente esto crea un producto más informativo para los siguientes usuarios” y ese es un objetivo inherente al OPAC.

El tiempo nos dirá hasta que punto hemos desarrollado esta nueva actitud, si la hemos sabido plasmar en los OPAC, si hemos mejorado las herramientas de recuperación de la información y descubrimiento de recursos, si el mercado ofrece productos de este estilo y, lo más importante, que interés despiertan nuestros productos en los usuarios potenciales de la biblioteca.

Bibliografía

ALAG, Satman. *Collective Intelligence in Action*. Greenwich: Manning, 2009.

ANGLADA I DE FERRER, Lluís. “Articles (de revistes) als catàlegs (de llibres)”. *Bdig (biblioteques digitals i cooperació)* [en línea] (2008). <<http://bdig.blogspot.com/2008/04/articles-de-revistes-als-catlegs-de.html>> [Consulta: 26/02/2009]

BREEDING, Marshall. “Next-Generation Library Catalogs”. *Library Technology Reports*. Vol. 43, núm. 4 (2007), p. 5-42.

BISSON, Casey. “Scriblio 2.7 Released”. *MaisonBisson.com* [en línea]. (25 de febrero de 2009). <<http://maisonbisson.com/blog/post/13484/scriblio-27-released/>> [Consulta: 26/02/2009].

⁵⁷ Roser Lozano, “Biblioteca 2.0: ¿revolución o nuevo maquillaje para viejas formas de hacer?”, *Think EPI* [en línea], (22 de julio de 2008). [Consulta: 26/02/2009] <<http://www.thinkepi.net/biblioteca-20-%C2%BFrevolucion-o-nuevo-maquillaje-para-viejas-formas-de-hacer>>

⁵⁸ Michael E. Casey; Laura C. Savastinuk, “Library 2.0: Service for the next-generation library”, *Library Journal*, Reed Business Information, vol. 131, núm. 14, (1 de septiembre de 2006), p. 40-42.

CASEY, Michael. "Looking Toward Catalog 2.0". *Library 2.0 and Beyond*. Westport: Libraries Unlimited, 2007.

CASEY, Michael E.; SAVASTINUK, Laura C. "Library 2.0: Service for the next-generation library". *Library Journal*. Vol. 131, núm. 14, (1 de setembre de 2006), p. 40-42.

CHALON, Patrice X.; PRETORO, Emmanuel di; KOHN, Laurence. "OPAC 2.0: Opportunities, development and analysis". *11th European Conference of Medical and Health Libraries* [en línea], (2008). <<http://eprints.rclis.org/14372/>> [Consulta: 26/02/2009]

FLIMM, Oliver. "Die Open-Source-Software OpenBib an der USB Köln - Überblick und Entwicklungen in Richtung OPAC 2.0". *Bibliothek: Forschung und Praxis*. Vol. 31, núm. 2, (2007), p. 185-192.

LOZANO, Roser. "Biblioteca 2.0: ¿revolución o nuevo maquillaje para viejas formas de hacer?". *Think EPI* [en línea]. (22 de julio de 2008). <<http://www.thinkepi.net/biblioteca-20-%C2%BFrevolucion-o-nuevo-maquillaje-para-viejas-formas-de-hacer>> [Consulta: 26/02/2009]

MACÍAS, Julio; PÉREZ, Pablo. "No es oro todo lo que reluce: una aproximación al nuevo concepto de catálogo social". *Mi Biblioteca*. Núm. 13 (primavera 2008), p. 88-98.

MANIEGA, David. "Opac 2.0: el futuro dentro de una realidad tangible". *Anuario ThinkEPI*. (2008), p 41-45.

MARCHITELLI, Andrea; PIAZZINI, Tessa, "OPAC, SOPAC E Social networking: cataloghi di biblioteca 2.0?". *Biblioteche Oggi*. Vol. 26, n. 2, (2008), p. 82-92.

MARGAIX-ARNAL, Dídac. "El OPAC Social, el catálogo en la Biblioteca 2.0. Aplicación y posibilidades en las bibliotecas universitarias". *10as Jornadas Españolas de Documentación*. Madrid: Fesabid, 2007, p. 199-205.

MATHES, Adam. *Folksonomies - Cooperative Classification and Communication Through Shared Metadata* [en línea] (2004). <<http://www.adammathes.com/academic/computer-mediated-communication/folksonomies.html>> [Consulta: 26/02/2009]

NEW MEDIA CONSORTIUM; EDUCASE, *The Horizon Reports: 2007 Edition* [en línea]. (2007). <http://www.nmc.org/pdf/2007_Horizon_Report.pdf> [Consulta: 26/02/2009]

O'REILLY, Tim. *What Is Web 2.0: Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software* [en línea], (2005). <<http://www.oreillynet.com/pub/a/oreilly/tim/news/2005/09/30/what-is-web-20.html>> [Consulta: 26/02/2009]

OCLC, *Perception of libraries and information resources* [en línea]. Dublin: Online Computer Library Center, 2005. <http://www.oclc.org/reports/pdfs/Percept_all.pdf> [Consulta: 26/02/2009].

PISANI, Francis; PIOTET, Dominique. *La alquimia de las multitudes*. Barcelona, Paidós, 2008.

RETHLEFSEN, Melissa. "Chief Thingamabrarian: LJ talks to mastermind of the LibraryThing web site, bookhound Tim Spalding". *Library Journal*, vol. 132, núm. 1, (2007), p. 40-42.

SADLER, Elizabeth. "Project Blacklight: A Next Generation Library Catalog at a First Generation University". *Library Hi Tech*. Vol. 27, núm. 1, (2009), 57-67.

STEELE, Tom. "The New Cooperative Cataloging". *Library Hi Tech*. Vol. 27, núm. 1, (2009), p. 68-77.

SUROWIECK, James. *The Wisdowm of Crowds*. New York: Doubleday, 2004.

University College of London, *Information Behaviour of the researcher of the feature*. [en línea]. Londres: JISC, 2008. <http://www.jisc.ac.uk/media/documents/programmes/reppres/gg_final_keynote_11012008.pdf> [Consulta: 26/02/2009]

WESTCOTT, Jezmyne; CHAPPELL, Alexandra; LEBEL, Candace. "LibraryThing for Libraries at Claremont". *Library Hi Tech*. Vol. 27, núm. 1, (2009), p. 78-81.